

หมู่บ้านโปรตุเกสที่เมืองสิริเยม

พลับพลึง คงชนะ*

บทนำ

เมื่อปี 2001 ข้าพเจ้ามีโอกาสไปท่องเที่ยวประเทศสหภาพพม่า ในคราวนี้ข้าพเจ้าตั้งใจจะไปเมืองสิริเยม (Syriam) ซึ่งเป็นที่ตั้งหมู่บ้านโปรตุเกสระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 และเป็นเมืองท่านานาชาติในคริสต์ศตวรรษที่ 18 เมืองสิริเยมอยู่ห่างจากเมืองย่างกุ้งเพียงแค่นั่งรถยนต์ประมาณหนึ่งชั่วโมง คณะของข้าพเจ้านั่งรถยนต์ออกจากเมืองย่างกุ้งสักครู่ใหญ่ จึงข้ามแม่น้ำย่างกุ้งที่สะพานย่างกุ้ง-ตันยิน ตะดา (the Yangon - Tanyin Tada) ซึ่งสร้างขึ้นโดย

ความช่วยเหลือจากรัฐบาลจีน สร้างแล้วเสร็จเมื่อปี 1992 มัคคุเทศก์พาพวกเราเดินทางไปจนสุดปลายทาง ซึ่งเป็นชายฝั่งทะเลที่ไม่มีหาดทราย บริเวณนั้นมีท่าเรือขนาดเล็ก มีเรือโดยสารคล้ายเรือหางยาวหลายลำจอดอยู่ จากฝั่งที่ข้าพเจ้ายืนอยู่มองไปจะเห็นวัดเกาะพระเจดีย์กลางน้ำ ชื่อ จัอกตัน ยี เล พยา (Kyauktan yan - leh hpaya Temple) ทุ่งดงามมาก แต่มีเสาเหล็กเป็นโครงสร้างตั้งอยู่เป็นการทำลายทัศนียภาพอย่างน่าเสียดาย

* ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ และสถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

** ผศ.กวี วรรณ อาจารย์ศักดิ์สิน ช่องคารากุล และอาจารย์ระวีวรรณ ภาคพจน์

เมืองสิริเยมวันนี้ดูเรียบง่าย คล้ายกับชุมชนชนบททั่วไปในพม่า ผู้คนนอกจากจะมีผู้โดยสารรอเรือข้ามฟากไปที่วัดจำนวนหนึ่งแล้ว บริเวณนี้มีคนผ่านไปมาน้อยมาก ที่ท่าเรือมีแม่ค้าขายผลไม้ได้แก่ ส้ม กัลล้วยและส้มโอ และขายข้าวตอกเชื่อมด้วยน้ำตาล บันเป็นก้อนกลมๆ ส่วนถนนฝั่งตรงข้ามมีร้านค้าสองสามร้านที่ดูสะดุดตา เพราะมีปลาแห้งตัวโตแขวนเป็นราวอยู่หน้าร้าน ข้าพเจ้าจึงสรุปว่าเมืองสิริเยมในปัจจุบันเป็นหมู่บ้านชาวประมง และเป็นสถานที่ซึ่งชาวพม่ามาเยือนเพื่อไปนมัสการพระเจดีย์กลางน้ำ แต่จุดมุ่งหมายของคณะเราที่มาเยือนสิริเยมวันนี้คือ เดินทางไปหมู่บ้านโปรตุเกส

1. บทบาทและสถานภาพชาวโปรตุเกสในพม่า ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16 - 17

เมืองสิริเยมมีความเกี่ยวข้องกับโปรตุเกสในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16 - 17 ซึ่งเป็นผลพวงจากที่โปรตุเกสยึดเมืองมะละกาได้สำเร็จเมื่อ ค.ศ.1511 ซึ่งนับเป็นปีเริ่มต้นที่โปรตุเกสขยายอิทธิพลเข้ามายังดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีเมืองมะละกาเป็นเมืองท่าของโปรตุเกส ขณะนั้น อัลฟองโซ เดอ อัลบูเคิร์ก (Alfonso de Albuquerque) ผู้สำเร็จราชการโปรตุเกสประจำภาคอินเดียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งพำนักที่เมืองกัว ทราบว่ามะละกาเคยอยู่ภายใต้อิทธิพลของไทย โปรตุเกสจึงส่ง มานูเอล พัลเกา (Manuel

Falcao) มาเจรจากับไทย เมื่อ ค.ศ.1511 ต่อมา จึงส่ง ดูอาร์เต้ เฟอ์รน์นเดส (Duarte Fernandes) เป็นทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (ค.ศ.1481 – 1529) ในปีเดียวกัน¹ ทั้งนี้เนื่องจากโปรตุเกสต้องการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งกับไทย เพราะขณะนั้น โปรตุเกสยังติดพันอยู่กับการสู้รบกับสุลต่านแห่งเมืองทางตอนใต้ของแหลมมลายู และชายฝั่งทางตอนเหนือของเกาะสุมาตรา นอกจากนี้ โปรตุเกสยังคำนึงถึงการสร้างสัมพันธอันดีกับชนชาติในเอเชียเพื่อบรรลุผลในการสร้างจักรวรรดิทางการค้า² โปรตุเกสยังมองหาท่าเรือเพื่อใช้เป็นทีจอดพักเรือ และหาเส้นทางทำการค้าตลอดจนเผยแผ่คริสต์ศาสนาที่อยู่ยา และด้วยจุดประสงค์ที่คล้ายกัน ในปีรุ่งขึ้นโปรตุเกสจึงส่งทูตไปติดต่อกับพม่า

ในสายตาของโปรตุเกส ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสำคัญในฐานะที่มีเมืองท่าหลายเมืองที่มีความเหมาะสมจะเป็นท่าเรือเชื่อมระหว่างจักรวรรดิทางการค้าของโปรตุเกสจากอินเดียไปสู่จีน แต่ในสายตาของกษัตริย์ชาวพื้นเมือง โปรตุเกสมีความสำคัญเนื่องจากเป็นผู้ครอบครองอาวุธปืนไฟ และมีความสามารถทางทหาร ดังนั้นทั้งกษัตริย์ไทย พม่าและยะไข่เป็นต้น จึงจ้างทหารโปรตุเกสเป็นทหารอาสาจัดเป็นหน่วยกำลังรบที่มีประสิทธิภาพ แต่ที่พม่าและยะไข่ มีทหารรับจ้างและนักผจญภัยชาว

โปรตุเกสมากกว่าพ่อค้าและมิชชันนารี³ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสภาพของการสู้รบของพม่าและยะไข่ในสมัยนั้น ดังจะเห็นได้จากเรื่องราวดังต่อไปนี้

ในรัชกาลพระเจ้าตะเบ็งชเวที (Tabin shwehti, ค.ศ.1531 – 1550) แห่งราชวงศ์ตองอู ทรงขยายอาณาจักรพม่าออกไปอย่างกว้างขวาง ทั้งยังมุ่งหน้าลงมาทางดินแดนตอนใต้ซึ่งเป็นอาณาจักรมอญด้วย กองทัพพม่ามีทหารรับจ้างโปรตุเกสเป็นกำลังสำคัญ ทหารรับจ้างที่มีชื่อเสียง ได้แก่ โจฮัว คาเยโยร (Joao Cayeyro) ที่ช่วยกองทัพพม่าเข้ายึดเมืองเมาะตะมะ และสังหารชาวมอญเป็นจำนวนมาก ทำให้หัวเมืองมอญอื่นๆ จำต้องยอมรับอำนาจของพม่า ต่อมาในปี 1536 พระเจ้าตะเบ็งชเวที ทรงสถาปนาเมืองหงสาวดี ซึ่งเดิมเป็นเมืองหลวงของมอญ ขึ้นเป็นราชธานี ของอาณาจักรพม่า แทนที่จะเป็นเมืองตองอูหรือเมืองพุกามตามราชประเพณีเดิม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พม่าควบคุมดินแดนทางตอนใต้ได้สำเร็จ แต่ในปลายรัชกาลพระเจ้าตะเบ็งชเวที ทรงทำสงครามพ่ายแพ้อยุธยา ทำให้พระราชอำนาจและเกียรติภูมิของพระองค์ลดลง จึงเป็นช่องทางให้ผู้นำมอญลอบปลงพระชนม์เมื่อ ค.ศ.1550 ทันทีที่พระองค์สวรรคต ความปั่นป่วนได้เกิดขึ้นกับพม่าในดินแดนตอนใต้ จึงเป็นโอกาสให้บุเรงนอง (ค.ศ.1551 – 1581) ทหารเอกของพระเจ้าตะเบ็งชเวที สามารถ

¹ สมถัย อนุมานราชชน. (2509). *การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา* หน้า 5. (อ้างจาก *The Discovery of the World*. by Antonio Galvano : English Translation by Richard Hakluyt. vol.30, London. 1601 p. 112. แต่ในประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 32 เล่ม 18 หน้า 145 กล่าวว่า โปรตุเกสมาถึงอยุธยาในปี 1517 ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้ เพราะไทยทำสัญญาฉบับโปรตุเกสครั้งแรก เมื่อ ค.ศ.1516.

² จาซินโต้ โจเซ่ โด นาซซิมินตุ โมวรา, พันตรี. "...ความสัมพันธ์ของชาวโปรตุเกส กับประเทศสยาม" *เอกสารประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี*. ปีที่ 1 เล่มที่ 3. ร.ศ. เดโช อุดตรนที แปล หน้า 47 – 48.

³ D.G.E. Hall. (1985). *A History of South – East Asia* p. 270.

สถาปนาตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์พม่าในเวลาต่อมา
เบื้องหลังความสำเร็จของพระเจ้าบุเรงนอง
ประการหนึ่งคือ ทรงมีกองทัพที่เข้มแข็ง กองทัพ
ของพระองค์ประกอบด้วยชาวพม่า ชาวมอญ
และทหารอาสาโปรตุเกส ซึ่งมีหัวหน้า ชื่อ ดิโอโก
ซัวเรซ เดอ เมลโล (Diogo Soarez de Mello) ทหาร
ผู้นี้มีส่วนสำคัญในการเผชิญศึกระหว่างกองทัพ
พม่ากับกองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่เมือง
หงสาวดี ทำให้พม่ายังคงยึดเมืองหงสาวดีในฐานะ
ราชธานีของตนไว้ได้ จากนั้นพระเจ้าบุเรงนอง
จึงขยายอำนาจออกไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งคนไทย
รู้จักกันในนามของ “ผู้ชนะสิบทิศ” ความสำเร็จ
ของพระเจ้าบุเรงนอง ส่วนหนึ่งคือความสามารถ
ของทหารรับจ้างชาวโปรตุเกสในกองทัพพม่า
ดังนั้นชาวโปรตุเกสจึงมีสถานภาพมั่นคงใน
กองทัพ และมีบทบาทในการทำสงครามทั้งใน
และนอกอาณาจักรพม่า

2. โปรตุเกสกับเมืองสิริเยม

เมื่อพระเจ้าบุเรงนองสวรรคตในปี 1581
พระเจ้านันทบุเรง (Nabda Batubin 1581 –
1599) พระโอรสขึ้นครองราชย์ พระองค์ต้อง
เผชิญกับการต่อต้านพระราชอำนาจจากสมเด็จพระนเรศวร
แห่งอยุธยา ผู้ทรงประกาศอิสรภาพ
ได้สำเร็จ และเป็นตัวอย่างให้หัวเมืองประเทศราช
อื่นๆ เช่น เชียงใหม่ และล้านช้างปฏิบัติตาม
นอกจากนี้ พระราชอำนาจของพระเจ้านันทบุเรง
ยังถูกท้าทายจากพระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งเป็น
เจ้าเมืองสำคัญ ได้แก่ เมืองแปร ตองอูและอังวะ

เป็นต้น สถานการณ์ในพม่าเกิดจลาจลเป็นเวลา
นานเกือบยี่สิบปี ในที่สุดพระเจ้านันทบุเรงจึงถูก
ควบคุมพระองค์ขณะที่ยกทัพไปปราบปรามเมือง
ตองอูและพระองค์เสด็จสวรรคตในเวลาต่อมา

ราชธานีหงสาวดีตกอยู่ในอันตราย เนื่อง
จากถูกกองทัพเจ้าเมืองต่างๆ โจมตีหลายครั้ง
เช่น กองทัพจากอยุธยา ตองอูและยะไข่ จน
กระทั่งในปี 1599 กองทัพตองอูและยะไข่ ร่วมกัน
โจมตีกรุงหงสาวดี ในครั้งนั้น กรุงหงสาวดีถูกเผา
ทำลาย สิ่งของมีค่าถูกยึดและผู้คนที่มีชีวิตรอด
ส่วนหนึ่งถูกกวาดต้อนเป็นเชลย สงครามใน
ครั้งนั้นนอกจากจะเกิดที่กรุงหงสาวดีแล้ว หัวเมือง
มอญบางเมืองยังถูกโจมตีรวมทั้งเมืองสิริเยม
ซึ่งได้รับความเสียหายมาก ในครั้งนั้นมีบาทหลวง
เยซุอิต 2 คน คือ บาทหลวงปีเมนตา (Farther
Piminta) กับบาทหลวงโบเวส (Boves) เดินทาง
ไปเมืองสิริเยม ซึ่งบาทหลวงโบเวส บันทึกไว้
ตอนหนึ่ง ดังนี้

“ข้าพเจ้าไปเมืองพม่ากับฟิลลิป เดอ บริโต
เดินทาง 15 วัน จนถึงเมืองสิริเยมซึ่งเป็นเมืองท่า
สำคัญในแคว้นหงสาวดี ภาพที่เห็นตามริมแม่น้ำ
มีต้นไม้ออกผลห้อยระย้า ทั้งสองฝั่งแม่น้ำนั้น
เป็นที่น่าสังเวชมาก อดอาหารและร่ำร้องลั่นแต่
ปรักหักพัง ถนนหนทางและทุ่งนาเต็มไปด้วย
หัวกะโหลก และกระดูกของพวกมอญที่มีกรรม
ถูกฆ่าตายบ้าง อดอาหารตายบ้าง และที่ถูกโยน
ลงน้ำไปก็มี ซากศพเหล่านี้มีจำนวนมากมาย
จนทับถมกัน กลายเป็นเครื่องกีดขวางการจราจร
ทางเรือ...”⁴

⁴ Ibid. p. 398.

การพรรณนาความของบาทหลวงโบเวส ทำให้ทราบว่าขณะนั้นเมืองสิริเยมเป็นเมืองท่าสำคัญของอาณาจักรมอญ ในพรรณความยังกล่าวถึง ฟิลิป เดอ บริโต (Philip de Brito) ผู้ซึ่งภายหลังมีบทบาทในการพัฒนาเมืองสิริเยมให้เป็นเมืองท่าของโปรตุเกส ก่อนจะกล่าวถึงฟิลิป เดอ บริโต ขอย้อนกลับมากล่าวถึงเหตุการณ์ก่อนที่กรุงหงสาวดีจะถูกโจมตีโดยกองทัพตองอูและยะไข่ ซึ่งตั้งเมืองหลวงอยู่ที่เมียวหา (Myohaung) ยุทธศาสตร์กองทัพยะไข่ คือแบ่งกำลังออกเป็นกำลังทางเรือและทางบก โดยกำลังทางเรือเข้ายึดเมืองสิริเยมไว้ก่อนเพื่อตัดกำลังกรุงหงสาวดี ส่วนกำลังทางบกเดินทัพไปสมทบกับกองทัพตองอูโจมตีกรุงหงสาวดี ภายหลังจากที่กรุงหงสาวดีแตก พระเจ้ายะไข่จึงมอบหมายให้ขุนนางยะไข่คนหนึ่งปกครองเมืองสิริเยม และให้ ฟิลิป เดอ บริโต ทำหน้าที่จัดเก็บภาษีและควบคุมทหารโปรตุเกสเพื่อรักษาเมืองสิริเยม จะเห็นได้ว่า ฟิลิป เดอ บริโต พำนักอยู่ที่สิริเยม ในขณะที่ศูนย์อำนาจทางการเมืองของอาณาจักรพม่าแตกสลาย ในครั้งนั้นไทยได้ปกครองดินแดนตั้งแต่เมืองเมาะตะมะลงมาจนถึงเมืองมะริด ทวายและตะนาวศรี อีกทั้งดินแดนทางตอนใต้ของพม่ายังแตกแยก มีเจ้าเมืองปกครองเป็นอิสระ สถานการณ์เช่นนี้ ฟิลิป เดอ บริโต อดีตโจรสลัดและทหารรับจ้างกษัตริย์ยะไข่ จึงสามารถก้าวขึ้นมาเป็นใหญ่ได้ที่เมืองสิริเยม

ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 อิทธิพลของโปรตุเกสได้ลงหลักปักฐานอยู่ที่เมืองสิริเยม ได้สำเร็จ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเนื่องจากความสามารถ

ของ ฟิลิป เดอ บริโต กล่าวคือ ฟิลิป เดอ บริโต ได้ร่วมกับเพื่อนชื่อ ซัลวาดอร์ ริเบโร (Salvador Ribeyro) สร้างป้อมแบบยุโรปที่เมืองสิริเยม แล้วจึงขับไล่เจ้าเมืองซึ่งเป็นคนยะไข่กลับไป แล้ว ฟิลิป เดอ บริโต จึงมอบหมายให้ ซัลวาดอร์ ริเบโร ดูแลเมือง ส่วนตัว ฟิลิป เดอ บริโต รับเดินทางไปพบผู้สำเร็จราชการโปรตุเกสที่เมืองกัว ความสำเร็จที่ ฟิลิป เดอ บริโต ได้รับกลับมานั้นเกินความคาดหมาย ดังจะเห็นได้จากเมื่อเขากลับมาที่เมืองสิริเยม ในครั้งนี้เขามีในฐานะเป็น “นายพลแห่งสิริเยม” เนื่องจากได้รับแต่งตั้งจากผู้สำเร็จราชการที่เมืองกัว ได้บังคับบัญชาเรือ 6 ลำ พร้อมทหารและอาวุธยุทโธปกรณ์ต่างๆ นอกจากนี้ยังมีตำแหน่งเป็นบุตรเขย ผู้สำเร็จราชการที่เมืองกัวด้วย ขณะเดียวกัน ซัลวาดอร์ ริเบโร ยังได้ปูทางให้ชาวมอญยอมรับเขาในฐานะกษัตริย์แห่งสิริเยม

ฟิลิป เดอ บริโต ได้แสดงความสามารถทางทหาร โดยต่อสู้กับกองทัพยะไข่และตองอูที่ยกมาโจมตีเมืองสิริเยมหลายครั้ง จนในปี 1604 กองทัพศัตรูจึงยอมเจรจาสงบศึก อำนาจของ ฟิลิป เดอ บริโต ในพม่าตอนใต้เข้มแข็งยิ่งขึ้น เมื่อเจ้าเมืองเมาะตะมะ ซึ่งเป็นประเทศราชของอยุธยา ยกบุตรให้สมรสกับบุตรชายคนหนึ่งของ ฟิลิป เดอ บริโต และกองทัพเมาะตะมะมีส่วนช่วยให้ ฟิลิป เดอ บริโต ขยายอำนาจขึ้นไปยังดินแดนตอนเหนือของพม่าในเวลาต่อมา

ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 อาจกล่าวได้ว่าเป็นยุครุ่งเรืองของ ฟิลิป เดอ บริโต ผู้ซึ่งทำให้เมืองสิริเยมกลายเป็นเมืองท่าอยู่ในเครือข่ายของ

จักรวรรดิการค้าของโปรตุเกส และมีความสำคัญในฐานะเมืองท่าที่ตั้งอยู่บนเส้นทางจากอินเดียไปยังเมืองอยุธยา มะละกาและจีน อาจกล่าวได้ว่า ฟิลิปปิน เดอ บริโต เป็นผู้หนึ่งที่สนองนโยบายการค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้แก่โปรตุเกส

3. ความเสื่อมของโปรตุเกสที่สิริเยม

เมื่อโปรตุเกสประสบความสำเร็จด้านการค้าที่พม่าแล้ว แต่ยังมีจุดประสงค์อีกประการหนึ่งที่ยังไม่สำเร็จคือการเผยแพร่คริสต์ศาสนา วิธีการของ ฟิลิปปิน เดอ บริโต คือปล้นสะดมพระเจดีย์ที่ประดับด้วยทองคำ และอัญมณีอันมีค่า ทั้งบังคับให้ชาวพม่าและมอญเข้ารับนับถือคริสต์ศาสนา⁵ ทำให้ชาวเมืองเกลียดชังแต่ไม่มีกำลังต่อต้านอำนาจ ฟิลิปปิน เดอ บริโต อย่างเปิดเผย ทำให้ ฟิลิปปิน เดอ บริโต มีความมั่นใจในอำนาจและความเข้มแข็งของกองทหารโปรตุเกส เขาจึงยกทัพโจมตีเมืองมะริด ซึ่งเป็นเมืองท่าของอยุธยา เมื่อ ค.ศ. 1612 ซึ่งตรงกับรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (1610 – 1628) สาเหตุที่ ฟิลิปปิน เดอ บริโต ตัดสินใจโจมตีเมืองมะริด อาจเกิดจากความไม่พอใจอยุธยาสืบเนื่องมาตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถที่โปรดส่งทูตไทยไปเมืองกัว เมื่อปี 1606 ด้วยจุดมุ่งหมายประการหนึ่ง คือต่อว่าเรื่องที่ทหารโปรตุเกสเข้าช่วยเหลือมอญ

สู้รบกับไทย⁶ บุคคลที่เป็นผู้บังคับบัญชาทหารโปรตุเกส ขณะนั้นจะเป็นใครไม่ได้ นอกจาก ฟิลิปปิน เดอ บริโต นอกจากนี้โปรตุเกสยังวิตกเรื่องอิทธิพลของฮอลันดาที่เพิ่มขึ้นในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังปรากฏในพระราชสาส์นของกษัตริย์โปรตุเกสที่มีถึงผู้สำเร็จราชการที่เมืองกัวตอนหนึ่งว่า ถ้าพวกกบฏ (หมายถึงฮอลันดา) สามารถสร้างป้อมปราการขึ้นที่เมืองท่าแห่งใดแห่งหนึ่งที่อยุธยา ก็จะเป็นอันตรายต่อเมืองมะละกาและการค้าของโปรตุเกส⁷ อาจด้วยเหตุนี้เมื่อโปรตุเกสทราบข่าวว่า สมเด็จพระเอกาทศรถ มีพระราชดำริจะยกเมืองมะริดให้เป็นเมืองท่าของฮอลันดา ประกอบกับความยุ่งยากทางการเมืองภายในอยุธยา อันเนื่องมาจากการแย่งชิงราชสมบัติเมื่อสิ้นรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ เมื่อ ปี 1610 ฟิลิปปิน เดอ บริโต จึงริบโจมตีเมืองมะริด เพื่อขจัดฮอลันดาออกจากเส้นทางการค้าในบริเวณนี้ ทั้ง ฟิลิปปิน เดอ บริโต ยังตั้งใจจะยึดเมืองต่อไปถึงเมืองตะนาวศรีและทวายของอยุธยา เพื่อให้ฝั่งทะเลอันดามันด้านตะวันออกเฉียงตกอยู่ในอำนาจของโปรตุเกสอย่างสมบูรณ์ ซึ่งจะทำให้โปรตุเกสมีอิทธิพลในดินแดนบริเวณนี้ อย่างสมบูรณ์⁸

ขณะที่ ฟิลิปปิน เดอ บริโต มุ่งมั่นจะยึดเมืองท่าของอยุธยา ในฝั่งทะเลอันดามันด้าน

⁵ Ibid. p. 399.

⁶ สมชัย อนุมานราชชน. (2509). เล่มเดิม หน้า 10 (อ้างจาก History of the conquests of the Portuguese in Africa, Asia and America. by Felner, Libon, 1858. Vol. VI, p.517.)

⁷ กรมศิลปากร. (2512). บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม 1. แปลโดย ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ. พระราชสาส์นของพระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกส ที่พระราชทานไปยังผู้สำเร็จราชการโปรตุเกส ประจำอินเดีย ลิสมอน ลงวันที่ 26 ธันวาคม ค.ศ. 1607 หน้า 3.

⁸ กรมศิลปากร. (2513). เอกสารของฮอลันดาสยามกรุงศรีอยุธยา. แปลโดย นันทา สุตกุล. หน้า 35 - 36.

ตะวันออกทำให้เขาเสื่อมวังพม่า ผลจากความ
ประมาททำให้เมืองสิริเยมต้องเผชิญกับกองทัพ
พม่าที่ยกมาจากทางเหนือเข้าล้อมเมืองสิริเยม
เมื่อปี 1613 โดยไม่ทันเตรียมตัว ปีนี้นับเป็นปี
แห่งความโชคร้ายของ ฟิลิป เดอ บริโต เพราะ
แม้ว่าป้อมปราการที่เมืองสิริเยมจะแข็งแรง
เกินกว่าที่กองทัพพม่าจะตีหักเข้ามาได้ แต่ชาว
มอญที่เกลียดชังโปรตุเกสเป็นผู้เปิดประตูรับ
กองทัพพม่าเข้าเมือง ผลก็คือ ฟิลิป เดอ บริโต
ถูกประหารชีวิต ศีรษะของเขาถูกเสียบประจาน
ไว้ที่เชิงเทียนกำแพงเมือง นับเป็นการสิ้นสุดอำนาจ
ของ ฟิลิป เดอ บริโต ที่มีมานานกว่าสิบปี ส่วนชาว
โปรตุเกสที่เมืองสิริเยมถูกกวาดต้อนไปตั้งถิ่นฐาน
อยู่ทางภาคเหนือของพม่า รวมกันเป็นชุมชน
คาทอลิก ต่อมาถูกหลานของชาวโปรตุเกสเหล่านี้
เข้ารับราชการเป็นทหารในกองทหารรักษา
พระองค์ ของกษัตริย์พม่า

4. สิริเยมระหว่าง ค.ศ.1740 ถึง 1750

หัวข้อย่อยตอนนี้เกิดจากความสงสัย
ตัวเลขที่ปรากฏบนป้ายที่ปักไว้ที่โบสถ์โปรตุเกส
ที่สิริเยม (ซึ่งจะได้กล่าวถึงในตอนต่อไป) เมื่อ
ศึกษาเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์พม่าช่วงเวลา
ค.ศ.1740 – 1750 พบว่ามีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง
กับโปรตุเกสเพียงปีเดียวคือปี 1743 ซึ่งเป็นปี
ที่โบสถ์โปรตุเกสถูกเผา ดังจะเห็นได้จากเรื่องราว
ที่จะพรรณนาดังต่อไปนี้

เมื่อ ฟิลิป เดอ บริโต หมดอำนาจลง แต่
ความยุ่งยากในดินแดนพม่าตอนใต้ยังไม่เสร็จสิ้น
ด้วยเหตุนี้อาจทำให้กษัตริย์พม่าทรงตัดสินพระทัย

ย้ายราชธานีไปอยู่ที่กรุงอังวะ เพื่อหลีกเลี่ยงความ
ยุ่งยากทางการเมือง แต่เมืองสิริเยมยังคงมีความ
สำคัญ ดังจะเห็นได้ว่าในปี 1635 ฮอลันดาได้
ขออนุญาตตั้งคลังสินค้าที่เมืองนี้ หลังจากนั้นอีก
สิบปีต่อมา อังกฤษได้ขอตั้งคลังสินค้าที่เมือง
สิริเยมบ้าง จึงเป็นเหตุให้ฮอลันดาและอังกฤษ
สู้รบกันโดยเริ่มต้นเมื่อ ค.ศ.1652 อังกฤษสู้
ฮอลันดาไม่ได้จึงต้องปิดคลังสินค้าไปในที่สุด
ตั้งแต่ 1657 เมืองสิริเยมจึงกลายเป็นเมืองท่าของ
ฮอลันดาในอ่าวเบงกอล แต่การค้าของฮอลันดา
ขาดทุนจนต้องปิดคลังสินค้าที่เมืองสิริเยมเมื่อ
ปี 1679

ในปีรุ่งขึ้น อังกฤษจึงเจรจาขอเปิดกิจการ
ค้าใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากสิริเยมเป็นเมืองท่าที่มีสินค้า
สำคัญ ได้แก่ ไม้สัก ดินประสิวและตะกั่ว ซึ่งเป็น
ที่ต้องการของตลาด โดยอังกฤษสามารถขนส่งสินค้า
ดังกล่าวจากเมืองสิริเยม ต่อไปยังเมืองมัทราส
ของอังกฤษในอินเดีย นอกจากนี้อังกฤษยังใช้
เมืองสิริเยมเป็นท่าซ่อมแซมเรือ ดังจะเห็นได้จาก
ในปี 1689 เรืออังกฤษชื่อ ไดมอนด์ ได้รับการซ่อม
ที่เมืองนี้ แต่อังกฤษกล่าวว่าช่างที่เมืองสิริเยม
ฝีมือไม่ดี ทั้งยังคิดค่าจ้างต่อเรือแพง อย่างไรก็ตาม
ช่างที่เมืองสิริเยมคงจะพัฒนาฝีมือดีขึ้น เพราะ
จากหลักฐานฝรั่งเศสในปี 1727 (ซึ่งเป็นเวลา
ผ่านมาประมาณสามสิบแปดปี) ได้กล่าวว่าช่าง
ต่อเรือที่เมืองสิริเยมมีความชำนาญ และสร้างเรือ
ไม้สักได้ดีเยี่ยม ขณะนั้นเมืองสิริเยมเป็นอู่เรือที่ดี
ของฝรั่งเศส นอกจากนี้สิริเยมยังมีความสำคัญ
ต่อฝรั่งเศสในฐานะที่เป็นเมืองยุทธศาสตร์ที่ทำให้
ฝรั่งเศสมีเครือข่ายจากเมืองปอนดิเชอริในอินเดีย

มายังอ่าวเบงกอล ถ้าเหตุการณ์ดำเนินไปเช่นนี้ คงจะทำให้กิจการค้าของอังกฤษและฝรั่งเศสที่เมืองสิริเยรมดำเนินต่อไปได้ แต่มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นคือ ในปี 1740 อุปราชชาวพม่าซึ่งปกครองพม่าตอนใต้อยู่ที่เมืองหงสาวดี ได้ยกทัพมาโจมตีเมืองสิริเยรมที่มีมอญปกครองอยู่ เหตุการณ์นี้ทำให้เกิดการรบที่ยืดเยื้อระหว่างพม่ากับมอญซึ่งต่างก็ชิงกันปกครองเมืองสิริเยรม ดังนั้น ค.ศ.1740 จึงนับเป็นปีเริ่มต้นแห่งความยุ่งยากครั้งใหญ่ และครั้งใหม่ที่เกิดขึ้นที่สิริเยรม ต่อมาแม้ว่ามอญจะยึดเมืองคืนได้ แต่ในปี 1743 พม่ากลับยึดเมืองสิริเยรมได้อีก ครั้นนั้นพม่าได้เผาทำลายคลังสินค้าและโบสถ์ชาวต่างชาติด้วย⁹ จึงเป็นเหตุให้การค้าของอังกฤษและฝรั่งเศสที่เมืองสิริเยรมยุติลงชั่วคราวหนึ่ง ภายหลังจากเหตุการณ์สงบลงและชาวมอญสามารถควบคุมสถานการณ์ที่เมืองสิริเยรมได้แล้ว ได้ปีเดียวกันนั้นบาทหลวงกาลิเซีย (Farther Gallizia) ได้รับการแต่งตั้งจากสันตปาปาให้เป็นสังฆราชแห่งพม่าคนแรกได้เดินทางมาพำนักที่เมืองสิริเยรม สังฆราชผู้นี้ได้ช่วยเจรจาเรื่องการค้าให้กับ เดอ โซนามิล (de Scho-namille) เพื่อเปิดคลังสินค้าฝรั่งเศสที่สิริเยรม แต่ เดอ โซนามิล และผู้ติดตามได้พากองทัพไปเจรจากับหัวหน้าชาวมอญ ทำให้ชาวมอญเกิดความหวาดระแวง จึงสังหารทั้งสังฆราช พ่อค้าชาวฝรั่งเศสและผู้ติดตามเสียชีวิตจนเกือบหมด ภายหลังจากเหตุการณ์นี้ เมืองสิริเยรมยังคงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นเมืองท่านานาชาติ

ทั้งนี้จะเห็นได้จากมอญสามารถรวบรวมอาวุธที่ซื้อจากพ่อค้ายุโรปที่มาจากชายเมืองสิริเยรม แล้วจึงยกทัพขึ้นไปโจมตีพม่าทางตอนเหนือจนถึงราชธานีอังวะในปี 1752 ผลกระทบจากสงครามครั้งนี้ทำให้ราชวงศ์ต้องสูญสิ้นสกุล และเมืองสิริเยรมยังคงมีความสำคัญต่อมาจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่ออังกฤษปกครองพม่าในฐานะอาณานิคมแล้วย้ายไปตั้งศูนย์กลางอยู่ที่เมืองเมะล่ำเลิง

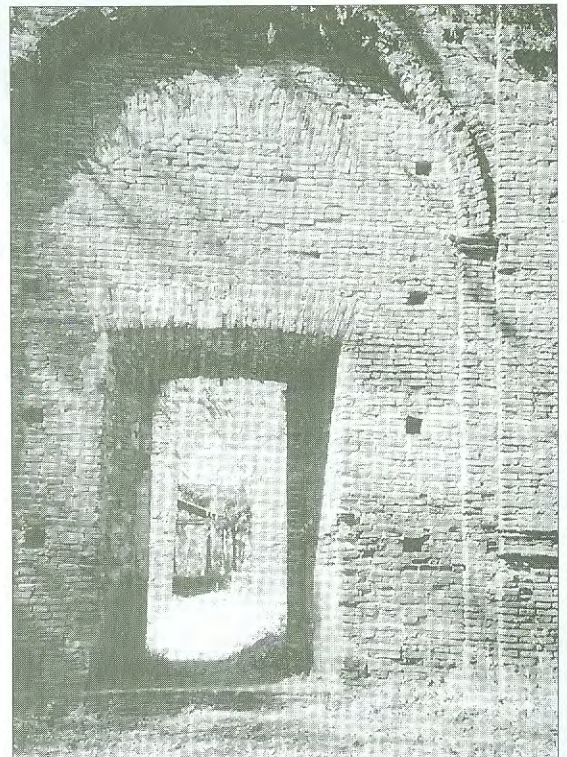
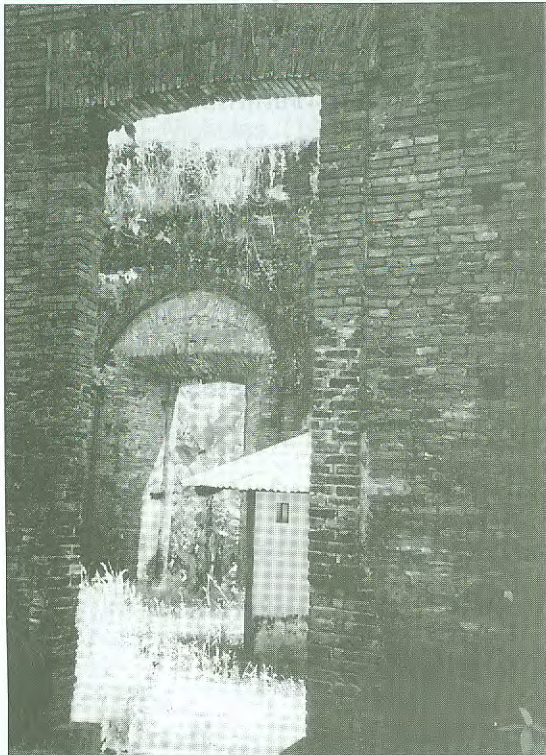
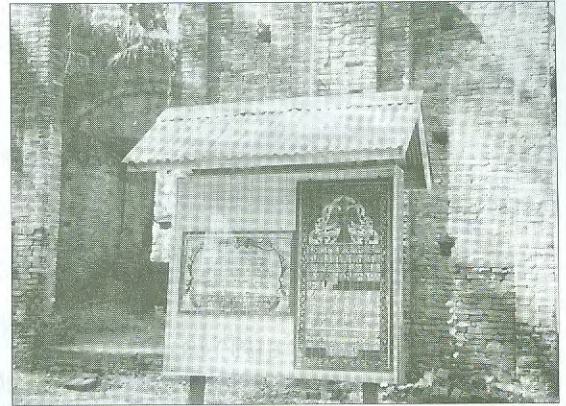
5. หมู่บ้านโปรตุเกสที่สิริเยรมในปัจจุบัน

รถยนต์พาคณะเรามาจอดที่เนินเตี้ยๆ เมื่อมองไปบนเนินจะเห็นโบราณสถานก่อด้วยอิฐ แต่หักพังเหลือเพียงผนังและโครงสร้างบางส่วน เมื่อขึ้นบันไดเพียงไม่กี่ขั้นก็เห็นป้ายปักไว้ เพื่อบอกให้ทราบว่า โบราณสถานแห่งนี้เคยเป็นโบสถ์โปรตุเกส บริเวณด้านล่างของเนินเชื่อว่าเป็นหมู่บ้านโปรตุเกส ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่เมืองสิริเยรมตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 แต่ขณะนี้บริเวณดังกล่าวมีแต่ความเงียบสงบ

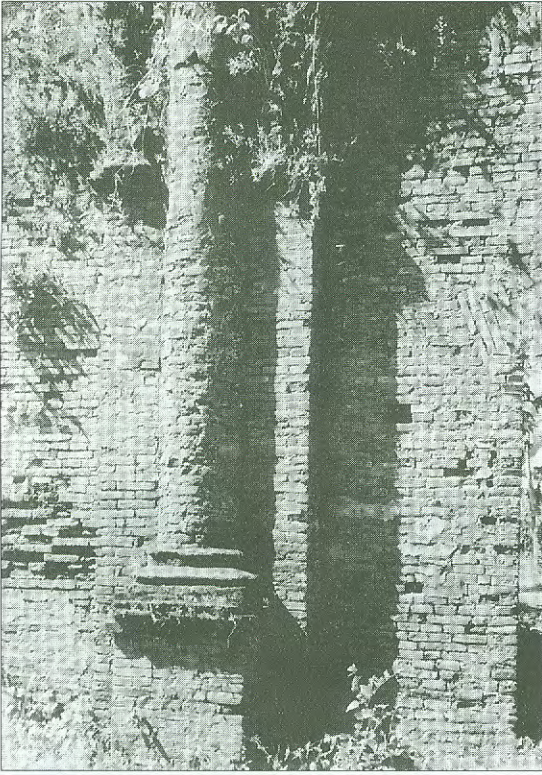
ลักษณะสถาปัตยกรรมของโบสถ์ซึ่งคงจะสร้างขึ้นมาใหม่หลังจากถูกเผาในปี 1743 เป็นรูปทรงแบบยุโรป ทั้งนี้จะเห็นได้จากการเรียงอิฐเป็นรูปโค้งเหนือประตูทางเข้า และเสามีทั้งรูปสี่เหลี่ยม และเสาที่เรียงอิฐเป็นรูปกลม ตรงบริเวณหัวเสาชำรุด จึงไม่ทราบลวดลายประดับหัวเสา ส่วนหลังคาโบสถ์ชำรุดจนไม่เห็นร่องรอย ผนังโบสถ์ก่อด้วยอิฐเรียงซ้อนขึ้นไปสูงประมาณ

⁹ D.G.E. Hall. Op.Cit p.409.

ห้าเมตร อยู่ในสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ เนื้อที่ภายในโบสถ์ประมาณ 250 ตารางเมตร พื้นโบสถ์ในปัจจุบันมีหน้าขึ้นเต็มไปหมด และมีอาคารชั้นเดียวก่ออิฐปลุกอยู่ภายในโบสถ์ นับเป็นสิ่งแปลกปลอมเพราะสร้างขึ้นในสมัยปัจจุบัน เข้าใจว่าเป็นที่พักของคนที่เฝ้าโบสถ์แห่งนี้ เมื่อมองโดยรวมแล้ว โบสถ์ของหมู่บ้านโปรตุเกสที่สิริเรียมมีขนาดเล็กกว่าโบสถ์ที่หมู่บ้านโปรตุเกสที่อยู่อยุธยา ถ้าเดินจากภายในตัวโบสถ์ออกไปทางประตูด้านข้างอีกด้านหนึ่ง แล้วเดินไปทางทิศเหนือเล็กน้อย จะมองเห็นลำคลองไหลผ่าน และถ้ามองผ่านสุมทุมพุ่มไม้ใกล้ออกไปจะเห็นแม่น้ำและตัวเมืองอย่างกว้าง บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านโปรตุเกสอยู่ในทำเลที่ดีเช่นเดียวกับที่อยุธยา

คณะของเราเดินสำรวจหมู่บ้านโปรตุเกสท่ามกลางความเงียบสงัด แล้วจากมาโดยทั้งคน

เฝ้าโบราณสถานซึ่งมีเพียงคนเดียว กับคนตายหน้าอีกสองสามคนไว้เบื้องหลัง

สรุป

เวลาบ่ายคล้อย คณะของเราเริ่มรู้สึกหิว มัคคุเทศก์พาพวกเราผ่านร้านอาหารริมถนนซึ่งมีไม่กี่ร้าน ไปรับประทานอาหารกลางวันที่ภัตตาคารเล็กๆ ชื่อ Green Garden ซึ่งอยู่ในสวนบรรยากาศโดยรอบเป็นสีเขียวสดชื่น ต้นไม้ในสวนส่วนใหญ่เป็นต้นหมาก แสดงว่าชาวพม่ายังนิยมเคี้ยวหมาก เมื่อมองไปเบื้องหน้าจะเห็นต้นจาก ทำให้เรารู้ว่ากำลังนั่งอยู่บริเวณป่าชายเลนแห่งหนึ่งของเมืองสิริเรียม ภัตตาคารแห่งนี้มีอาหารนานาชาติ แต่ที่แปลกใจคือมี “ซูปโยเดีย” อยู่ในรายการอาหารด้วย ที่แรกคิดว่าซูปโยเดียคงเป็นต้มยำกุ้ง แต่เมื่อเห็นอาหารแล้วหน้าตาผิดจากต้มยำกุ้งมาก ซูปโยเดียที่เมืองสิริเรียมประกอบด้วย เนื้อไก่หั่นชิ้นบางๆ ต้มอยู่ในน้ำแกงปรุงรสเปรี้ยวด้วยมะเขือเทศหั่นเป็นชิ้นตามยาว และมีเต้าหู้หลอดหั่นเป็นแว่นๆ ใส่มาด้วย

เมื่อคณะเรานั่งรถกลับเข้าเมืองอย่างง่วง มัคคุเทศก์คงอดใจอยากไม่รู้ไหว จึงถามคณะเราว่าทำไมจึงสนใจเมืองสิริเรียม ซึ่งไม่ใช่แหล่งท่องเที่ยวของนักทัศนาจรชาวต่างชาติ คำถามนี้ไม่อาจตอบได้ด้วยเวลาที่จำกัด แต่อย่างน้อยก็ได้อธิบายให้ฟังว่า ถ้าสนใจประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ระหว่างคริสต์ศตวรรษ 16 ถึง 18 โอกาสที่ได้เดินทางมาจนถึงเมืองสิริเรียมก็นับว่าคุ้มค่ามาก

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2530). *ชาวโปรตุเกสในยุคกรุงศรีอยุธยา : The Portuguese in the Ayuttaya Period*. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยาและโครงการปรับปรุงหมู่บ้านโปรตุเกส กรมศิลปากร จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสปีท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2530.
- กรมศิลปากร. (2513). *เอกสารของฮอลันดาสยาม์กรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2151-2163 และ พ.ศ. 2167-2185*. แปลโดย นันทา สุตกุล. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2512). *บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทย กับนานาชาติในศตวรรษที่ 17 เล่ม 1*. แปลโดย ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- จาซินโต้ โจเซ โด นาสซิเมนตุ โมวรา, พันตรี "...ความสัมพันธ์ของชาวโปรตุเกส กับประเทศสยาม," *แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี*. ปีที่ 1 เล่มที่ 3. ร.ต. เดโช อุตตรณที แปล หน้า 47 - 48.
- สมจัย อนุมานราชธน. (2509). *การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ โรงพิมพ์พระจันทร์.
- Greenwood, Nicholas. (1995). *Guide to Burma*. 2nd ed. Connecticut : The globe Pequot Inc.
- Hall, Daniel George. (1985). *A History of South-East Asia*. 4th ed. London : Macmillan Education Ltd.
- Khng, Pauline. (2000). *Countries of the World : Myanmar*. Singapore : Time Edition.